

Proměny postavení Korejské lidově demokratické republiky (KLDŘ) v mezinárodním systému od roku 1948 do současnosti. Projekt disertační práce

*Lenka Kudláčová**

Abstract: *This dissertation deals with the changes of position of Democratic people's republic of Korea (DPRK) in international system since 1948 till present. In this issue, we could have experienced highly dynamic development. In the Cold War period, DPRK played the role of a small state which oriented itself practically exclusively on Soviet Union and to some extent, also on China. Nevertheless, since 1990s, DPRK has slowly been obtaining continuously more relevance in international community, not only because of its military potential. The main goal of this dissertation is to explore the process of change of position of DPRK in international system using four groups of variables. From theoretical point of view, author works with the foundations of the theoretical pluralism.*

Key words: *DPRK, international system, military power, foreign relations, economic dependence, reputation*

1. Úvod: představení tématu

Pozice KLDŘ v mezinárodním systému prodělala svého vzniku v roce 1948 až do současnosti obrovské množství změn. Zpočátku se KLDŘ přirozeně orientovala výhradně na Sovětský svaz, jeho spojení⁵² a Čínu, přičemž však usilovala především o zachování své politické a kulturní svébytnosti, ačkoliv ochotně přijímala materiální subvence ze strany zmíněných spojenců. Tato materiální podpora umožňující reindustrializaci země dosáhla rok po skončení korejské války hodnoty jedné třetiny severokorejského rozpočtu (více viz Shen a Xia 2012: passim či Armstrong 2005a: passim). V ústraní stojící severokorejský režim byl prakticky až v důsledku vypuknutí hladomoru v polovině devadesátých let donucen se částečně otevřít okolí. KLDŘ poprvé ve formě žádosti o zaslání humanitární

pomoci⁵³ projevila vůli jednat se státy, které po dobu trvání bipolární konfrontace chápala jako úhlavní nepřátele: USA, Korejskou republikou i Japonskem. Devadesátá léta (zejména jejich druhá polovina) se v důsledku zahájení asistence do KLDŘ stala symbolem nové éry, pokud jde o vztahy KLDŘ a „Západu“, reprezentovanému zpočátku zejm. USA, Korejskou republikou a do určité míry i Japonskem.

Nové období mělo zcela zásadní konsekvence i pro výzkumné záměry týkající se tohoto státu, který doposud stál v ústraní zájmů politické vědy i mezinárodních vztahů. Utvořila se do té doby neexistující možnost sice stále velmi omezených, ale zcela zásadních oboustranných informačních toků: zaprvé, do KLDŘ začali přicházet představitelé na humanitární pomoc zaměřených agentur a

⁵² Mezi důležité podporovatele KLDŘ patřilo i Maďarsko, Polsko, Československo, Rumunsko, Albánie, Bulharsko a Východní Německo (Shen a Xia 2012: 4).

⁵³ Haggard a Nolland (2007: 155) podotýkají, že když Čína a SSSR v souvislosti se smrtí Kim Ir-sena v roce 1994 a také v důsledku ochromení domácí produkce v době ukončení bipolární konfrontace omezila obchodní vztahy s KLDŘ, nepřímo tak podpořila vznik hladomoru.

programů OSN (zejm. pak Světový potravinový program /WFP/ a Dětský fond OSN /UNICEF/, Světová zdravotnická organizace /WHO/), ale i první organizace občanské společnosti (Korean Sharing Movement, Lékaři bez hranic, Mennonite Central Committee, Mercy Corps, Agape International, Christian Friends of Korea a mnoho dalších) (viz webové stránky jmenovaných organizací či také Snyder 2003: passim). Zadruhé, hladomorem ochromená KLDK byla nucena částečně uvolnit do té doby naprostý zákaz volného pohybu běžných obyvatel po zemi. V důsledku vážné humanitární krize začal režim v některých případech rovněž tiše tolerovat tržní aktivity menšího rozsahu (více viz Haggard a Noland 2007: passim; Lankov, Kim a Kwak 2010: passim), ale také překračování severokorejsko-čínské hranice za účelem hledání obživy. Kumulace Severokorejců v čínských provinciích hraničících s KLDK (zejm. pak v provincii Jilin) vyvolala vznik řady organizací občanské společnosti (většinou církevních jihokorejských, ale i amerických), které se snažily těmto lidem pomoci (např. Helping Hands Korea). Severokorejští uprchlíci (či tzv. „defectors“, jak jsou nejčastěji nazýváni v Korejské republice) se stali za historii existence KLDK prakticky prvním přímým zdrojem informací o vnitřním fungování KLDK.⁵⁴ Hladomor a okolnosti s ním spojené proto zásadním způsobem redefinovaly pozici KLDK v mezinárodním systému mimo jiné ve smyslu zahájení diplomatických jednání se „západními“ státy.

⁵⁴ Výpovědi severokorejských uprchlíků shromažďují nejen organizace občanské společnosti (například Database Center on North Korean Human Rights), ale i Korejský institut národního sjednocení (KINU). KINU každoročně vydává řadu publikací, kde jsou nejaktuálnější výpovědi uveřejněny (např. White Papers on Human Rights in North Korea aj.)

Přibližně od roku 2006 se pozice KLDK v mezinárodním systému dále proměňovala v souvislosti s pokroky, kterých dosáhla ve vývoji jaderného programu. K radikální změně vnímání KLDK ze strany mezinárodního společenství došlo v roce 2006, kdy byl realizován vůbec první jaderný test. Není pochyb o tom, že vývoj jaderného programu pro KLDK dosud představuje zcela zásadní aspekt, prostřednictvím kterého byla zejména do roku 2008 schopna úspěšně dosahovat svých požadavků, ačkoliv se podle současného vývoje situace zdá, že se v tomto ohledu vyděračský potenciál KLDK transformuje (více viz Pollack 2011: zejm. kap. 5 a 6).

2. Stanovení cílů práce

Hlavním cílem práce je analyzovat proměny postavení KLDK v mezinárodním systému a transnacionálních vztazích od roku 1948 do současnosti. Pojem „proměna postavení“ chápeme to, jak KLDK postupně redefinovala svou pozici, tedy jak se z malého státu, jenž do roku 1991 nedisponoval ani členstvím v OSN, stala jaderná velmoc nedodržující závazky plynoucí z jejího signatářství v mezinárodních lidsko-právních úmlouvách. Účelem této analýzy, která bude uskutečněna na základě zkoumání čtyř skupin proměnných (jejich konkrétní vymezení viz níže), je objasnit vliv různých aspektů moci na pozici KLDK v mezinárodním systému. Zohledňován bude v souladu s koncepcí teoretického pluralismu vedle klasických prvků *hard power* (tj. severokorejský zbrojní a zejm. jaderný potenciál) i potenciální vliv *ekonomické moci* (vývoj severokorejské ekonomické závislosti) a *soft power*. Zde se jedná především o budování reputace jakožto kritéria postavení státu v mezinárodním systému, potažmo o působení mezinárodně platných norem (členství KLDK v lidsko-právních

úmluvách). Ve vztahu k budování reputace se jeví jako vhodné rovněž zhodnotit mediální obraz KLDŘ, zdali je postupně možno nacházet větší množství pozitivně laděných reportáží nežli na počátku 90. let.⁵⁵ Smyslem práce je i vyplnit vzniklou výzkumnou mezeru na poli studia postavení KLDŘ v mezinárodním systému (viz výše).

3. Teoretický a metodologický rámec práce

Z metodologického hlediska bude práce případovou studií instrumentálního typu, jejímž úkolem je vymezeném období prozkoumat proměnu postavení KLDŘ v rovině mezinárodního systému. Význam obratu „proměna postavení“ byl již specifikován výše. Z metodologického hlediska se nicméně jeví jako vhodné vymezit mezinárodní systém, neboť obsah tohoto konceptu není rozhodně tak zjevný, jak by se na první pohled mohlo zdát. Jey S. Goodman (1965: 258) tento koncept rozděluje na základě třech jeho nejčastějších využívání, čímž de facto vznáší námitku proti často se vyskytující nekonceptčnosti v jeho používání. Konkrétně pak vymezuje: (i) systém jako popis reality (system-as-description); (ii) systém jako nástroj vysvětlení (system-as-explanation); (iii) systém jako metodologii (system-as-methodology). Jednotnou definici pak nabízí Mortona Kaplan (2005). Systém definuje jako „[...] soubor provázaných proměnných stojících v silném protikladu vůči svému okolí, a to do té míry, že pravidelné popsatelné behaviorální jevy charakterizují vnitřní vztahy proměnných vůči sobě navzájem a zároveň vnější vztahy sady jednotlivých proměnných ke kombinacím proměnných vnějších“ (Kaplan 2005: 20). Kaplan rovněž

předpokládá, že studium systému obnáší výzkum vztahů mezi proměnnými (Kaplan 2005: 23). Pro účely této disertační práce tedy mezinárodní systém můžeme chápat jako jistý soubor proměnných (či aktérů) (Ritterberger 2004: 1), u nichž předpokládáme vzájemný vliv a zároveň jako určitý metodologicko-teoretický rámec, v němž se budeme pohybovat.

Jak již bylo naznačeno výše, vymezené téma bude zkoumáno v celkem čtyřech skupinách proměnných, u kterých předpokládáme kauzální vztah s „proměnou postavení“. Skupiny proměnných jsou následující: severokorejský vojenský potenciál, zahraničně-politická orientace KLDŘ a vytváření aliancí, ekonomická závislost (potažmo toky humanitární a rozvojové asistence do KLDŘ) a konečně reputace jakožto kritérium postavení státu v mezinárodním systému. Aby bylo možné pečlivě prozkoumat vliv zmiňovaných skupin proměnných, je nutné stanovit si u každé z nich několik tzv. pozorovatelných indikátorů.⁵⁶

Pokud jde o teoretické ukotvení, práce směřuje k tzv. teoretickému pluralismu, který nám umožní co možná nejúplnější pojetí zkoumaného tématu. Jak podotýká i Buzan a Little (2000: 47), realita mezinárodního systému jako celku je příliš komplexní, než aby bylo možné hlásit se jednoduše k teoretickému monismu. Konkrétní vyjádření teoretického pluralismu je možné pozorovat již u výše vymezených skupin proměnných (také viz schéma 1), jejichž relevance se vztahuje nikoliv k pouze jedné, nýbrž ke třem teoriím mezinárodních vztahů: neorealismu (skupina proměnných *vojenský potenciál*), neoliberalismu (skupina proměnných *ekonomická závislost*) a sociálnímu konstruktivismu (skupina proměnných *reputace*). Na

⁵⁵ Analýza tohoto indikátoru má smysl až v době po skončení studené války, neboť v době jejího trvání byl mediální obraz KLDŘ v rámci východního bloku pozitivní, v rámci západního naopak negativní.

⁵⁶ Předpokládané pozorovatelné indikátory jsou graficky znázorněny na schématu 1.

teoretickém pomezí mezi realismem a liberalismem se pak nachází skupina proměnných *zahraničně-politická orientace*. S ohledem na zkoumaný subjekt, kterým je KLDK, budeme nejvíce využívat východiska neorealismu také z toho důvodu, že sama KLDK v jeho intencích operuje neustále.⁵⁷ Nicméně z důvodu relevance i dalších dvou teoretických přístupů není vhodné pracovat s východisky jediného směru. Pokud jde o relevantní východiska neoliberalismu, jedná se zejména o přikládání jisté role sociálním aktérům, zejm. pak skupinám obhajoby zájmů (*policy advocacy groups*). Z konstruktivismu pak vychází celá jedna skupina proměnných, totiž ta věnující se reputaci a roli norem.

Závěrem je nutné podotknout, že využijeme přístup „shora dolů“ (*top-down approach*). Důvod jeho volby je poměrně prostý: není možné využívat přístup opačný z důvodu neschopnosti přesně určit co se děje uvnitř v KLDK a jaký má toto dění vliv na její zahraniční politiku, potažmo proměnu postavení.

4. Rozbor plánovaných kapitol

Práce bude kombinovat tematické členění a strukturaci chronologickou. Důvod pro volbu tohoto postupu je následující. Již bylo zmiňováno výše, že časovým rámcem výzkumu je období od roku 1948 do současnosti. Abychom tedy byli schopni zkoumat předpokládanou proměnu postavení KLDK v mezinárodním systému, je vhodné postupovat napříč touto časovou osou a sledovat, jakých hodnot nabývaly zkoumané skupiny proměnných v námi vymezeném časovém rámci.

⁵⁷ Jako příklad můžeme uvést její zdůrazňování svépomoci a soběstačnosti, využívání efektu jaderného odstrašení, kladení důrazu na oblast *hard power*, neustálá konceptualizace většiny států jako vnějších nepřátel či využívání mezinárodních organizací a fór jako nástroje „*voice giving*“ (srov. Ritterberger 2004: 13).

Prakticky tak budeme postupovat chronologicky v níže zvolených časových úsecích, ovšem s tím, že v rámci každého tohoto úseku, který reflektuje zásadní změny konfigurace mezinárodního systému, budeme zkoumat, jakých hodnot nabývala daná skupina proměnných (potažmo její pozorovatelné indikátory).

Jako první zkoumané období jsme vytyčili úsek od roku 1948 do 70. let. Severokorejský režim se zcela jasně postavil do opozice proti Spojeným státům, přičemž existovala reálná hrozba vojenského střetu.⁵⁸ Jednalo se také o období, kdy KLDK usilovala o navazování vztahů s levicově orientovanými režimy v různých částech světa, zejména pak se státy východní Evropy a čerpala ekonomickou podporu prakticky výhradně ze strany Sovětského svazu a do určité míry i z Čínské lidové republiky. Zároveň v této době přirozeně významnější úlohu nehrála reputace Severní Koreje na mezinárodním poli.

Druhým zkoumaným obdobím pak bude fáze od 70. let do skončení studené války. Na začátku 70. let nahradila kontinentální Čína Taiwan v pozici stálého člena Rady bezpečnosti OSN a zároveň v důsledku rozkolu se SSSR navázala diplomatické vztahy se Spojenými státy. To značně posílilo čínské postavení v mezinárodním systému, který se tak postupně začal měnit v systém tripolární. Vztahy KLDK a Spojených států zůstávaly nadále na bodu mrazu. To přirozeně korespondovalo se strukturou tehdejšího mezinárodního systému a dědictvím korejské války, nicméně v důsledku zmiňovaného výrazného zlepšení vztahů mezi USA a Čínou, která byla garantem severokorejského režimu, se již pravděpodobnost hrozby otevřeného

⁵⁸ Např. v roce 1968, když KLDK zajala americkou špionážní loď *Pueblo*, administrativa tehdejšího prezidenta Johnsona zvažovala útok na KLDK (Cumings 2004: 79).

vojenského střetu mezi USA a KLDK dosti snížila. V tomto období tedy můžeme pozorovat změny zejména ve skupině proměnných vojenských potenciál.

Poslední zkoumaná fáze je vymezena od počátku 90. let do současnosti. Jedná se o velmi dynamické období, kdy KLDK po několika desítkách let musela změnit svou zahraničně-politickou orientaci v nově se formujícím multipolárním systému. Kritická humanitární situace a zánik SSSR, který platil za jednoho ze dvou hlavních podporovatelů KLDK, přinutily severokorejský režim vůbec poprvé v historii k tomu, aby se obrátil s žádostí o humanitární pomoc ke státům, které doposud zatracoval: ke Korejské republice, Spojeným státům a Japonsku. Severní Korea začala prakticky poprvé navazovat diplomatické vztahy i se Spojenými státy, které se brzy staly druhým největším donorem humanitární pomoci do KLDK.⁵⁹ Počínaje rokem 1995 byl Pchjongjang v důsledku rozsáhlého hladomoru také nucen částečně zpřístupnit území KLDK rozličným aktérům, ať už se jednalo o mezinárodní organizace či uskupení vzešlá z občanské společnosti. Po prvním jaderném testu v roce 2006 KLDK jednoznačně ukázala svou neochotu podvolit se mezinárodním konvencím a testy zopakovala dále v roce 2009 a 2013. Takové jednání vyvolalo reakce mezinárodního společenství v podobě sankcí uvalovaných Radou bezpečnosti OSN. V neposlední řadě je třeba říci, že začalo docházet k nárůstu kritiky severokorejského porušování lidských práv, které se objevovalo navzdory signatářství KLDK téměř ve všech základních lidsko-právních úmlouvách.⁶⁰

⁵⁹ UN OCHA Financial Tracking Service: <http://fts.unocha.org/pagelocator.aspx?page=emergencyCountryDetails&cc=prk> (17. 5. 2013).

⁶⁰ KLDK je signatářem Mezinárodního paktu o občanských a politických právech (ICCPR), Mezinárodního paktu o ekonomických, sociálních a kulturních právech (ICESCR), Úmluvy o odstranění

Tlak na tuto problematiku pak přicházel zejména ze strany globální občanské společnosti. To potvrzuje i fakt, že se v roce 2011 zformovala transnacionální koalice nevládních organizací s názvem Mezinárodní koalice proti zločinům proti lidskosti v KLDK (ICNK).⁶¹ Ke konci zkoumaného období tak na své relevanci dále nabývala již zmiňovaná reputace.

5. Shrnutí dosavadního výzkumu a dostupných zdrojů

Dosavadní výzkum, který se přímo týká této disertační práce, spočíval zejm. v načítání primárních i sekundárních zdrojů, ať už těch metodologicko-teoretických či empiricky zaměřených. Z teoreticko-metodologických jmenovitě uvedme následující: Waltz (2001), Singer (1961), Buzan a Little (2000), Goodman (1965) či Ritterberger (2004). Zde je nutné podotknout, že práce prodělala v oblasti teoreticko-metodologického zázemí poměrně zásadní změny. Původně totiž měly být využity analytické roviny, konkrétně pak rovina mezinárodního systému, subsystému a jednotek, přičemž pro úroveň jednotkovou a subsystémovou měla být vytvořena jedna časová osa, ve které měly následně být zkoumány hodnoty, jakých nabývaly vymezené skupiny proměnných. Pro systémovou rovinu pak byla vytvořena odlišná osa. Tato varianta však byla zavrhnuta po obšírnějším rozpracování roviny mezinárodního systému z důvodu předpokládaného rozsahu analýzy, který by výrazně převyšoval kapacitu disertační práce. Právě proto jsem se uchýlila k zevrubné analýze vlivu skupin proměnných „pouze“ v rámci mezinárodního systému jakožto celku.

všech forem diskriminace proti ženám (CEDAW) a Úmluvy o právech dítěte (CRC) (Kudláčková 2012: 17).

⁶¹ Více viz oficiální webové stránky koalice: <http://www.stopnkcimes.org/>.

Pokud jde o dosavadní výzkum související s empirickou částí práce, vedle shromažďování a načítání tištěných zdrojů (např. Lankov 2007; Haggard a Noland 2007; Park ed. 2010; Manyin a Nikitin 2011 aj.) proběhl již první terénní výzkum v Korejské republice.⁶² Tento výzkum, ačkoliv byl věnován studiu role organizací občanské společnosti v oblasti budování mezikorejské důvěry, měl přesah využitelný i pro tuto disertační práci, neboť jsme se zde seznámili také s rolí nevládního sektoru v oblasti budování povědomí o severokorejském porušování lidských práv. Toto téma patří v repertoáru jihokorejských nevládních organizací k těm nejvýznamnějším a dopadá i na úroveň mezinárodního systému.⁶³

Obecně vzato je problematika proměn postavení KLDŘ v mezinárodním systému a to, jak tyto proměny ovlivňují státní i nestátní aktéři, nosným a aktuálním tématem, které se v důsledku existence severokorejského jaderného programu úzce prolíná i s otázkou bezpečnosti. V českém prostředí dosud neexistuje žádná studie věnující se námi zvolenému tématu a v zahraničí je situace dosti podobná. Ačkoliv již vznikla řada knih zabývajících se jistými dílčími tématy spojenými především se zahraniční politikou KLDŘ a otázkami bezpečnosti (jaderný program, regionální uspořádání, vztahy KLDŘ s některými státy či regiony apod.; viz např. Chung 2007; Park 2010; Kim a Kang 2009; Kwak a Seung eds. 2009; Kim 2011 aj.), doposud nevznikla žádná studie komplexně sledující zvolené téma.

⁶² Tento výzkumný pobyt byl uskutečněn v jihokorejském Soulu období od 14. srpna do 17. září 2013.

⁶³ Toto můžeme prakticky pozorovat na příkladu založení Vyšetřovací komise lidsko-právní situace v KLDŘ při OSN v dubnu 2013, která fakticky představuje výsledek kontinuálního tlaku vycházejícího právě z organizací občanské společnosti.

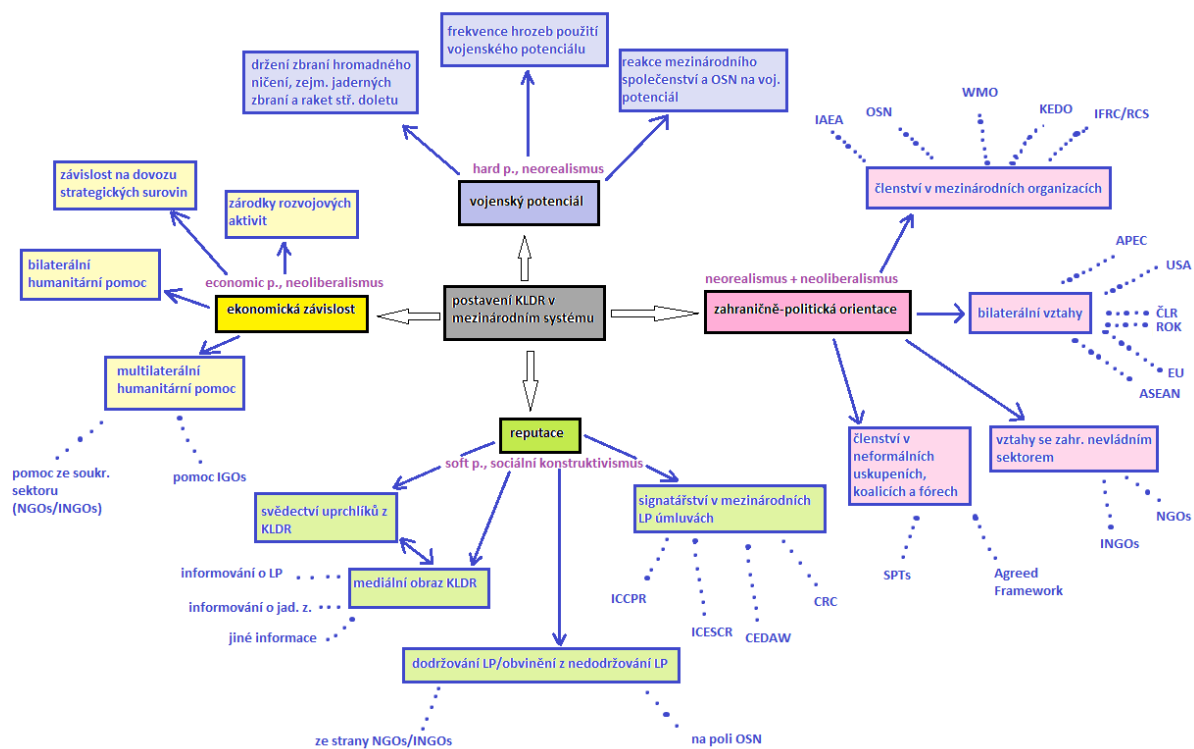
Dle mého názoru je proto nutné věnovat se problematice proměn postavení KLDŘ za účelem vyplnění výzkumné a analytické mezery, která nepochybně existuje, a to nejen v oblasti české politické vědy, ale do značné míry i v zahraničí.

6. Obtíže a problematická místa výzkumu

Klíčovou překážku pro výzkumné záměry spojené s touto disertační prací představuje uzavřený charakter KLDŘ, nepřístupnost (či neexistence) oficiálních severokorejských dat a nemožnost smysluplně a kontinuálně sledovat průběh i výsledky utváření politických rozhodnutí. Ta totiž dle některých teorií mezinárodních vztahů (zejm. pak neoliberalismu) následně mohou mít dopad na postavení KLDŘ na mezinárodním poli. Dalším problémem, se kterým se při realizaci výzkumu můžeme potenciálně střetnout, je „rozmrznutí“ korejsko-korejského konfliktu, tedy de facto vypuknutí války. Ačkoliv takový scénář není příliš pravděpodobný, vzhledem k povaze severokorejského režimu není možné tuto variantu zcela vyloučit.

Dále je vhodné zmínit i nemožnost přímého výzkumu v KLDŘ (potažmo případný přístup k archivovaným dokumentům), což nicméně úzce souvisí již s prvním zmiňovaným bodem. Zároveň však platí, že Korejská republika představuje pomyslnou „studnici“ informací o KLDŘ v mnoha ohledech, o čemž jsem se již přesvědčila během mého prvního terénního výzkumu zde uskutečněného. Existuje rovněž široké spektrum informací, které je na reportování a přístupnosti severokorejských dat nezávislé či závislé pouze z části (např. data týkající se reputace či ekonomické závislosti).

Schéma 1

Zdroje

Literatura

ARMSTRONG, Charles: 2005. „Fraternal Socialism“: The International Reconstruction of Korea, 1953–1962. *Cold War History*, roč. 5, č. 2, s. 161–187.

BEAL, Tim: 2005. *North Korea. The Struggle against American Power*. London: Pluto Press.

BECHTOL, Bruce E.: 2010. *Defiant Failed State: the North Korean Threat to International Security*. Washington: Potomac Books.

BUZAN, Barry a LITTLE, Richard: 2000. *International Systems in World History. Remaking the Study of International Relations*. New York: Oxford University Press.

CUMINGS, Bruce: 2004. American Airpower and Nuclear Strategy in Northeast Asia since 1945. In: SELDEN, Mark a SO, Alvin Y. (eds.): *War and State Terrorism*. Lanham: Rowman and Littlefield.

FLAKE, Gordon L. a SNYDER, Scott (eds.): 2003. *Paved With Good Intentions: The NGO Experience in North Korea*. Westport: Praeger Publishers.

FUQUA, Jacques L.: 2007. *Nuclear Endgame: the Need for Engagement with North Korea*. Westport: Praeger Publishers.

GOODMAN, Jay S.: 1965. The Concept of „System“ in International Relations Theory. *Background*, roč. 8, č. 4, s. 257–268.

HAGGARD, Stephan a NOLAND, Marcus (eds.): 2006. *The North Korean Refugee Crisis: Human Rights and International response*. Washington, D. C.: Peterson Institute for International Economics.

HAGGARD, Stephan a NOLAND, Marcus: 2007. *Famine in North Korea: Markets, Aid and Reform*; foreword by Amartya Sen. New York: Columbia University Press.

HAGGARD, Stephan a NOLAND, Marcus: 2011. *Witness to Transformation: Refugee Insights into North Korea*. Washington, D. C.: PIIE.

CHUNG, Jae H.: 2007. *Between ally and partner: Korea-China relations and the United States*. New York: Columbia University Press.

KANG, Alan: 2003. The Lens of Juche: Understanding the Reality of North Korean Policymakers. *The Review of International Affairs*, roč. 3, č. 1, s. 42–63.

KAPLAN, Morton A.: 2005. *System and Process in International Politics*. Colchester: ECPR Press.

KIM, Samuel S. (ed.): 2004. *Inter-Korean Relations. Problems and Prospects*. New York: Palgrave Macmillan.

KIM, Sung, C. a KANG, David C. (eds.): 2009. *Engagement ith North Korea. A Viable Alternative*. New York: State University of New York Press.

KIM, Yongho: 2011. *North Korean Foreign Policy. Security Dilemma and Transition*. Plymouth: Lexinton.

KUDLÁČOVÁ, Lenka: 2012. *Lidská práva v nedemokratických režimech: případová studie Korejské lidově demokratické republiky* (nepublikovaná diplomová práce). Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni.

KWAK, Tae-Hwan a SEUNG, Ho J. (eds.): 2009. *North Korea's Foreign Policy under Kim Jong Il. New Perspectives*. Farnham: Ashgate.

LANKOV, Andrei, KIM, Seong H. a KWAK, Inok: 2010: Relying on One's Strength: Private Agriculture in Borderland Areas of North Korea. *North Korean Economy Watch* (<http://www.nkeconwatch.com/nk-uploads/DPRK-agricultur-Lankov-Kim-Kwak.pdf>, 10. 10. 2013).

LANKOV, Andrei: 2013. Soviet-DPRK Relations: Purges, Power, and Dissent in North Korea's Formative Years. *SINO-NK* (<http://sinonk.com/2013/03/29/lankov-on-ussr-dprk-50s-60s/>, 29. 3. 2013).

LASSERSON, Petr G.: 2012. *North Korea: Foreign Relations and Economic Ties*. New York: Nova Science Publishers.

MICHISHITA, Narushige: 2010. *North Korean Military Diplomatic Campaigns 1966–2008*. New York: Routledge.

OH, Kongdan a HASSIG, Ralph C.: 2000. *North Korea through the Looking Glass*. Washington, D.C.: Brookings Institution Press.

PARK, Kyung-Ae (ed.): 2010. *New Challenges of North Korean Foreign Policy*. New York.

POLLACK, Jonathan D.: 2011. *No Exit: North Korea, Nuclear Weapons and International Security*. London: Routledge.

RITTERBERGER, Volker: 2004. *Approaches to the Study of Foreign Policy Derived from International Relations Theory*. Tübingen: Center for International Relations/Peace and Conflict Studies, Institute for Political Science, University of Tübingen.

SCALAPINO, Robert A. a LEE, Honghoo (eds.): 1986. *North Korea in a Regional and Global Context*. Berkeley: Institute of East Asian Studies University of California.

SHEN, Zhihua a XIA, Yafeng: 2012. *China and the Post-War Reconstruction of North Korea, 1953–1961*. Washington, D. C.: Woodrow Wilson International Center for Scholars.

SINGER, David J.: 1961. The Level-of-Analysis Problem in International Relations. *World Politics*, roč. 14, č. 1, s. 77–92.

SNYDER, Scott: 2003. The NGO Experience in North Korea. In: Flake, Gordon L. a Snyder, Scott (eds.): 2003. *Paved With Good Intentions: The NGO Experience in North Korea*. Westport: Praeger Publishers.

WALTZ, Kenneth N.: 2001. *Man, the State and War. A Theoretical Analysis*. New York: Columbia University Press.

WIT, Joel S.: 2009. *U. S. Strategy towards North Korea: Rebuilding Dialogue and Engagement*. U. S.-Korea Institute at SAIS and the Weatherhead East Asian Institute at Columbia University (<http://uskoreainstitute.org/wp-content/uploads/2010/02/NKreportOCT09jwit.pdf>, 1. 11. 2013).

YOO, Ho-yeol: 2011. Seeking New Policy toward North Korea: From photo Engagement to Regime Change, *Korea Focus*, 28. 4. 2011

(http://www.koreafocus.or.kr/design3/Essays/view.asp?volume_id=109&content_id=103528&category=G).

Prameny

Korean Integrated Newspaper Database System (KINDS), National Archives of Korea (<http://www.kinds.or.kr/>).

Korean Studies Info Service System (KISS) (<http://kiss.kstudy.com/>).

MANYIN, Mark, E. and NIKITIN, Mary B.: 2013. *Foreign Assistance to North Korea: CRS Report for Congress*. Congressional Research Service (<http://www.fas.org/sgp/crs/row/R40095.pdf>).

NANTO, Dick K. and MANYIN, Mark E.: 2010. *China-North Korea Relations*. Congressional Research Service (<http://www.fas.org/sgp/crs/row/R41043.pdf>).

U. S. Committee for Human Rights in North Korea: 2006. *Failure to protect: A Call for the UN Security Council to Act in North Korea*. Washington: DLA Piper.

Internetové zdroje

38 North: Informed Analysis of North Korea: <http://38north.org/>.

Amnesty International: <http://www.amnesty.org/>.

Citizens' Alliance for North Korean Human Rights: <http://eng.nkhumanrights.or.kr/>.

Human Rights Watch: <http://www.hrw.org/>.

International Coalition to Stop the Crimes against Humanity in North Korea (ICNK): <http://www.stopnkcrimes.org/>.

Korean Central News Agency (KCNA): <http://www.kcna.kp/goHome.do?lang=eng>.

Korean Energy Development Organization (KEDO): <http://www.kedo.org/>.

NK Net. Network for North Korean Democracy and Human Rights: <http://en.nknet.org/help/support/>.

OECD iLibrary: <http://www.oecd-ilibrary.org/>.

The Committee for Human Rights in North Korea: <http://hrnk.org/>.

UN OCHA Financial Tracking Service: <http://fts.unocha.org/>.

* **Mgr. Lenka Kudláčová**, lenka87@kap.zcu.cz, Katedra politologie a mezinárodních vztahů, FF ZČU v Plzni, 1. ročník, prezenční forma, školitelka: doc. PhDr. Šárka Cabadová Waisová, Ph.D.